

Herstelgericht werken met gedetineerden en hun naastbestaanden¹

Werken aan verbinding in een geïsoleerde context

Hannelore Pintelon, teamverantwoordelijke Justitieel Welzijnswerk en Gerechtelijk Opgelegde Hulp, CAW Noord-West-Vlaanderen.

Justitieel Welzijnswerk Brugge is een deelteam van CAW² Noord-West-Vlaanderen. Onze hoofdtaak is het bieden van hulp – en dienstverlening aan gedetineerden en hun naastbestaanden. In 2004 beslisten we om het team Justitieel Welzijnswerk op te splitsen in twee teams. Het ene team, trajectbegeleiding, richtte zich naar gedetineerden, het andere team, de buitendienst, bood hulpverlening aan de familieleden van gedetineerden. Deze beslissing kwam er nadat we vaststelden dat de vragen van familieleden van gedetineerden vaak niet aan bod kwamen door de grote focus op de gedetineerde zelf. Door een apart team op te richten wilden we de naastbestaanden van gedetineerden als volwaardige cliënt benaderen. Een aantal jaren liep dit heel goed. Cliënten vonden gemakkelijk de weg naar de buitendienst en de hulpverleners konden zich focussen op de gevolgen van de detentie voor de naaste omgeving, zoals een mogelijke uithuiszetting door inkomensverlies van het gezin, omgaan met nieuwe gezinsdynamieken.

Op zoek naar meer zin

Begin 2010 begonnen er wat twijfels naar boven te komen over onze werking met de familie van gedetineerden. We stelden vast dat veel naastbestaanden naar ons kwamen met heel wat praktische vragen over de gevangenis en de situatie van de gedetineerde. Hun hoofdbekommernis was vaak: kunnen jullie ons helpen om de gedetineerde vrij te krijgen? Ons antwoord hierop beperkte zich tot het bieden van informatie over de strafuitvoering en uitleg over het regime in de gevangenis. De hulpverleners in het team gaven aan dat ze iets misten in hun werk, ze wilden graag betekenisvoller aan de slag gaan. Ondertussen had een hulpverlener uit het team zijn opleiding contextueel werken³ afgerond en ook hij gaf aan dat we meer contextgericht konden werken met de gedetineerde en zijn directe sociale omgeving. De gedetineerde en zijn naastbestaanden leven elk in een afzonderlijke wereld. Voor de gedetineerde is dit de gevangenis en uit zorg en angst om zijn familie te verliezen

¹ Naastbestaanden is de overkoepelende term voor familie, vrienden en kennissen , kortom iedereen in de directe sociale omgeving van de gedetineerde.

² CAW staat voor Centrum voor Algemeen Welzijnswerk. Iedereen met welzijnsvragen- of –problemen kan er terecht voor info, advies en hulpverlening. Deze centra zijn bereikbaar in gans Vlaanderen. www.caw.be

³ Contextuele counseling: Verbindend en krachtgericht werken met individu, gezin en context. www.vspw.be

deelt hij weinig over die leefwereld. De naastbestaande wil op zijn beurt de gedetineerde niet extra belasten met alle beslommeringen die hij of zij als gevolg van de detentie ondervindt, want de gedetineerde heeft het al zwaar genoeg. Zo krijg je een situatie waarbij de gevangene en zijn naastbestaanden nog weinig echt met elkaar communiceren. Men leeft naast elkaar uit zorg voor elkaar. Vanuit Justitieel Welzijnswerk willen we beide werelden samenbrengen.

Eind 2012 kregen we een voorbeeld voorgeschoteld van hoe we dit in de praktijk konden doen. Met het team namen we deel aan een studiedag rond het werken met naastbestaanden van gedetineerden. We volgden een workshop waarbij Ligand⁴ toelichting gaf over herstelgericht werk bij onze doelgroep. Ligand is een pionier in het herstelgericht werken en positieve heroriëntering in de jeugdhulp en onderwijs. Ze vertelden over hun ervaring met een moeder en haar gedetineerde zoon, waarbij de zoon was veroordeeld voor zedenfeiten. De moeder zat met een aantal existentiële vragen hier rond, zoals: heb ik iets gedaan in de opvoeding dat ervoor gezorgd heeft dat mijn zoon deze feiten heeft gepleegd? Ligand begeleidde het gesprek tussen moeder en zoon waarbij deze vragen aan bod kwamen en waarin afspraken gemaakt werden rond herstel. Vanaf dan was het voor ons duidelijk: dit is betekenisvol werk. Dit willen wij doen.

Een strafbaar feit heeft een grote impact, niet alleen op dader en slachtoffer, maar ook op hun directe sociale omgeving. De bemiddelingsdienst Moderator⁵ draagt bij tot herstel tussen dader en slachtoffer, maar wie zorgt er voor het herstel tussen de dader en zijn omgeving? Dat is onze opdracht. Als Centrum Algemeen Welzijnswerk willen we hierop inzetten vanuit de vaste overtuiging dat het kunnen terugvallen op een netwerk ontzettend belangrijk is voor een succesvolle re-integratie van de gedetineerde.

Onze nieuwe focus

We besloten met het hele team Justitieel Welzijnswerk een 3-daagse opleiding bij Ligand te volgen waarbij we kennismaakten met de algemene kaders en principes van het herstelgericht werken. Voor ons werd duidelijk dat het herstelgericht werken veel verder gaat dan het toepassen van deze kaders en methodieken. Herstelgericht werken is een houding, iets wat je uitstraalt in alles wat je doet. We hebben deze elementen dan ook opgenomen in onze visie.

⁴ Ligand is een ontwikkel- en innovatiecentrum met een expertise in herstellend handelen en positieve heroriëntatie. Scholen, bedrijven en organisaties kunnen er terecht voor opleidingen. www.ligand.be

⁵ Moderator Forum voor herstelrecht en bemiddeling is een erkende bemiddelingsdienst voor slachtoffers en daders van misdrijven. www.moderator.be

Justitieel Welzijnswerk wil door middel van vrijwillige en rechtstreeks toegankelijke hulpverlening de detentieschade beperken en/of herstellen. Dit voor zowel de gedetineerde als voor zijn directe sociale omgeving. Hiertoe hanteren we een herstelgerichte visie waarbij we aandacht schenken aan de verbinding van de cliënt met zichzelf (terug greep krijgen op eigen leven), de context en met de brede samenleving. Justitieel Welzijnswerk doet daarvoor appel op de verantwoordelijkheid van alle betrokkenen en activeert de potentiële/aanwezige netwerken.

Het werken aan verbinding wordt onze nieuwe focus. Gedetineerden en hun naastbestaanden leven te veel naast elkaar. Wij willen het contact tussen hen herstellen en versterken. We willen beide partijen stimuleren om te praten over wat er is gebeurd en uit te wisselen over de impact die het gehad heeft op hun leven. Het nemen van verantwoordelijkheid en het eigen aandeel kunnen benoemen is hierin essentieel. Op deze manier willen we de banden van de gedetineerde met zijn netwerk verstevigen en de kans op een goede terugkeer in de maatschappij vergroten.

Waar staan we nu?

Begin 2017 zijn we van start gegaan met een projectgroep binnen Justitieel Welzijnswerk. Deze groep bestaat uit hulpverleners die een opleiding hebben gekregen om herstelprocessen te begeleiden en te modereren. Met hen zetten we de komende twee jaar in op specifieke herstelmethodieken. Dit gaat van het stimuleren van gedetineerden om opnieuw contact op te nemen met hun directe sociale omgeving tot het voeren van herstelgesprekken tussen betrokkenen. Sedert de opstart in januari 2017 hebben we 19 aanmeldingen gekregen, momenteel zijn er 8 begeleidingen afgerond en zijn er 3 herstelgesprekken doorgegaan. Eind 2018 zullen we na evaluatie bekijken of deze methodieken vast opgenomen kunnen worden in ons hulpverleningsaanbod. Daarnaast blijven we met heel het team inzetten op het versterken van netwerken. Al van bij de opstart van het hulpverleningsproces brengen de hulpverleners het netwerk in kaart en gaan ze na waar banden kunnen worden verstevigd of waar herstel nodig is. Indien er verdere stappen worden genomen, wordt er doorverwezen naar de projectgroep.

We hebben ook contact opgenomen met de medewerkers van Eigen Kracht-conferenties⁶ in België om hun aanbod te introduceren in de gevangenis. Tijdens een Eigen Kracht-conferentie worden

⁶ Vzw EKC is sedert 2006 actief in België. www.eigen-kracht.be

moeilijkheden en problemen die een gezin ervaart onderling besproken en wordt er een plan opgemaakt. De familie beslist wie er allemaal deelneemt aan de conferentie. Dat kunnen ook mensen zijn uit het bredere netwerk. Professionelen zijn enkel aanwezig tijdens de informatieronde, waar ze hun aanbod en hun visie op de situatie kunnen toelichten, en eventueel ook tijdens het aftoetsen van het plan dat de familie heeft opgesteld. Een getrainde vrijwilliger coördineert en begeleidt het proces. Met deze conferentie wordt het burgerrecht om zelf regie te houden over je eigen leven gegarandeerd. Dit wordt al vaak toegepast in de jeugdhulp en wij willen deze organisatie binnenbrengen in de gevangenis. Er zijn een aantal scharnierpunten in het leven van elke gedetineerde waarbij hij/zij de steun van familie kan gebruiken. Dat is bij het begin van de detentie, bij moeilijkheden intern of extern tijdens de detentie, en wanneer vrijlating in zicht komt. Bij elk van die scharnierpunten willen wij de mogelijkheid aanbieden om door middel van een Eigen Kracht-conferentie de problemen aan te pakken. In augustus is de eerste aanmelding vanuit de gevangenis voor een conferentie gebeurd.

Werken in een moeilijke context

Het belang van een herstelgerichte detentie werd begin 2000 door de overheid onderschreven met de aanstelling van herstelconsulenten in elke Belgische gevangenis. Het doel was om de herstelgerichte aanpak op korte termijn structureel te verankeren. Een achttal jaar later werd het herstelgericht denken opgenomen in de missie van het Directoraat – Generaal EPI en verdween de functie van herstelconsulent uit het organogram. Niettegenstaande deze ontwikkeling is de herstelgedachte in de praktijk nog niet volledig geïmplementeerd. Een aantal uitgangspunten tussen gevangenneming en herstelrecht staan haaks op elkaar: straffen vs herstellen, controleren vs krachtiger maken, uitsluiting vs inclusie, isolatie vs participatie en passiviteit vs actieve verantwoordelijkheid opnemen (V. Negrea, persoonlijke communicatie, 25 september 2015). Het herstelgericht werken in een gevangenis blijft een uitdaging voor alle betrokkenen.

Vanuit het Centrum Algemeen Welzijnswerk, en meer bepaald Justitieel Welzijnswerk, vinden we het belangrijk om onze nieuwe focus ook breder te verspreiden dan enkel naar ons cliënteel. Eind 2015 organiseerden we met behulp van Ligand een aantal cirkelgesprekken in de Brugse gevangenis. Hierbij wisselden gevangenen, bezoekers, bewakers, directie, hulpverleners en vrijwilligers van Justitieel Welzijnswerk hun ervaring uit over het bezoek van partners, familieleden en anderen uit hun netwerk. Tijdens de gesprekken waren functies niet belangrijk, iedereen werd aangesproken met zijn voornaam. Het onderwerp was: Hoe kunnen we het bezoek aangenamer maken? De deelnemers

gaven aan dat ze dit zeer verrijkend vonden. Men werd uitgedaagd om vanuit verschillende perspectieven (die van bezoeker, bewaker, directeur) naar het bezoek te kijken en op zoek te gaan naar gemeenschappelijkheden en verbeterpunten. Hieruit zijn een aantal acties voortgekomen zoals het plaatsen van een koffieautomaat in de wachtzaal en het mogelijk maken dat gedetineerde iets kan afgeven aan zijn bezoeker. Deze acties werden door de directie verder opgevolgd en geïmplementeerd. Met deze gesprekken wilden we een nieuwe vorm van communicatie hanteren, die kenmerkend is voor het herstelgericht en participatief denken, namelijk het betrekken van alle betrokken partijen. Aansluitend op deze gesprekken werd een overleg rond herstel opgericht, dat herstelgerichte initiatieven in de gevangenis verder moet ontwikkelen. Essentieel hierbij is dat de gevangenisdirectie dit ondersteunt en hier ook aan deelneemt. Een aantal van deze initiatieven zijn: het organiseren van een tekenwedstrijd voor gedetineerden en bezoekers en een lezing voor het personeel in de gevangenis van Johan Deklerck⁷ over 'de gevangenis als huis van herstel'.

Met bovenstaande acties willen we meer verbinding creëren in de gevangenis, tussen gedetineerden en hun betekenisvolle omgeving.

Voor vragen of verdere informatie over ons project kan je bij mij terecht via mail:

Hannelore Pintelon, hannelore.pintelon@cawnoordwestvlaanderen.be

⁷ Johan Deklerck is doctor in de criminologische wetenschappen. Hij bouwde een expertise op rond fundamentele criminologische theorievorming, preventie en veiligheid, jeugddelinquentie, restorative justice, bemiddeling, herstel na ernstige misdrijven, probleemgedrag en onderwijs.